

СУЧАСНІ ПІДХОДИ ДО НАВЧАННЯ УКРАЇНСЬКОЇ МОВИ У ПОЧАТКОВІЙ ШКОЛІ

MODERN APPROACHES TO TEACHING THE UKRAINIAN LANGUAGE IN PRIMARY SCHOOL

У статті зосереджено увагу на сучасних тенденціях навчання української мови у початковій школі. Проаналізовано інноваційні процеси в галузі освіти відповідно до нормативно-законодавчої бази України. У першу чергу, зацентовано увагу на компетентнісному підході, що дасть можливість особистості не тільки засвоїти мовні явища, а й оволодіти державною мовою в усному й писемному мовленні, здатністю соціалізуватися у суспільному просторі, критично мислити й успішно оволодіти демократичними та загальнолюдськими цінностями.

Специфікою діяльності початкової школи є наявність класів з інклюзивним навчанням, у якому асистент учителя є рівноправним учасником освітнього процесу. Мета статті якраз й полягала у з'ясуванні сучасних підходів до навчання української мови у початковій школі. Цілеспрямоване вивчення дослідження вчених з означеної проблеми, спостереження за діяльністю учителів початкової школи, асистентів учителя, бесіди під час організації педагогічних практик, різностороння тісна співпраця з ними дала можливість виокремити проблеми, на які слід акцентувати увагу у процесі підготовки майбутніх фахівців. Зазначено, що Державний стандарт початкової освіти мовно-літературної освітньої галузі спрямовує освітню діяльність на інтеграцію у навчання української мови та читання. З'ясовано, що навчання української мови здійснюється за двома взаємопов'язаними напрямками: лінгвістичному та інтегративно-діяльнісному.

Вказано на моделях співпраці вчителя й асистента вчителя, визначено окремі інноваційні методи навчання. За результатами дослідження встановлено, що вибір методу навчання має бути спрямований на: формування ключових та предметних компетентностей у взаємозв'язку; засвоєння мовних явищ на основі їх дослідження, порівняння, узагальнення; взаємозв'язок мови й мовлення, мовлення й мислення; оволодіння медіаосвітою у межах програмових вимог; розвиток усіх чотирьох видів мовленнєвої діяльності: аудіювання, говоріння, читання, письмо; соціалізацію особистості через застосування компетентісно орієнтованих завдань; розвиток національно-мовленнєвої особистості, формування демократичних та загальнолюдських цінностей. Застосування текстоцентричного методу навчання сприятиме засвоєнню української мови на всіх її рівнях.

Ключові слова: початкова школа, українська мова, компетентнісний підхід, інклюзивне навчання, методи навчання.

The article focuses on modern trends in teaching the Ukrainian language in primary school. Innovative processes in the field of education are analyzed in accordance with the regulatory and legislative framework of Ukraine. First of all, attention is focused on the competence approach, which will enable the individual not only to learn linguistic phenomena, but also to master the state language in oral and written communication, the ability to socialize in the public space, think critically, and successfully master democratic and universal values.

The specificity of primary school activities is the presence of classes with inclusive education, in which the teacher's assistant is an equal participant in the educational process. The purpose of the article was precisely to clarify modern approaches to teaching the Ukrainian language in primary school. Purposeful study of research by scientists on the specified problem, observation of the activities of primary school teachers, teacher assistants, conversations during the organization of pedagogical practices, multifaceted close cooperation with them made it possible to single out problems that should be emphasized in the process of training future specialists. Attention is focused on the fact that the State Standard of Primary Education in the Language and Literary Education Branch directs educational activities to integration in the teaching of the Ukrainian language and reading. It was found out that the teaching of the Ukrainian language is carried out in two interrelated directions: linguistic and integrative-activity.

It is indicated on the models of cooperation of a teacher and a teacher's assistant, certain innovative teaching methods are defined. According to the results of the study, it was established that the choice of teaching method should be aimed at: formation of key and subject competencies in a relationship; assimilation of language phenomena on the basis of their research, comparison, generalization; connection between language and speech, speech and thinking; mastery of media education within program requirements; development of all four types of speech activity: listening, speaking, reading, writing; socialization of the individual through the application of competence-oriented tasks; the development of a national speech identity, the formation of democratic and universal values. The use of the text-centric teaching method will contribute to the learning of the Ukrainian language at all its levels.

Key words: primary school, Ukrainian language, competence approach, inclusive education, methods of teaching.

УДК 373.3.016:003-028.31:811.161.2
(043.2)

DOI <https://doi.org/10.32782/2663-6085/2024/68.2.9>

Стеблюк С.В.,

докт. пед. наук,
доцент кафедри фізичної терапії,
реабілітації, спеціальної та інклюзивної освіти

Державного вищого навчального закладу «Ужгородський національний університет»

Хома О.М.,

канд. пед. наук,
доцент кафедри теорії та методики початкової освіти

Мукачівського державного університету

Постановка проблеми у загальному вигляді. Сучасні підходи до навчання української мови у початковій школі характеризуються тими інноваціями, що мають місце у вітчизняній

освіті. Закон України «Про освіту» сформулював компетентнісний підхід як один із пріоритетних. Визначено ключові компетентності, з-поміж яких: вільне володіння державною мовою; здатність

спілкуватися рідною (у разі відмінності від державної) та іноземними мовами (Закон України. Про освіту. Ст. 12) [9].

Ураховуючи це, освітня діяльність початкової школи спрямована на формування особистості, яка здатна соціалізуватися у суспільному просторі, критично мислити й успішно оволодіти демократичними та загальнолюдськими цінностями. Зважимо й те, що у закладах освіти функціонують класи з інклюзивним навчанням. Це змінює підходи до освітнього процесу, застосування різних моделей співпраці вчителя й асистента вчителя під час формування ключових та предметних компетентностей, у тому числі на уроці української мови. Особлива увага акцентується на диференційованому навчанні.

Окрім цього, Концепція Нової української школи передбачає наскрізне виховання молодших школярів. Рідне слово є одним із засобів формування національно-мовленнєвої особистості. Тому вважаємо, що питання специфіки навчання української мови є на часі й потребує подальшого дослідження.

Аналіз останніх досліджень і публікацій.

Проблема навчання української мови у 1-4 класах на засадах компетентнісного підходу досліджується низкою науковців. Відтак, М. Вашуленко у навчально-методичному посібнику [1] рекомендує сучасні підходи до навчання української мови. Учений зосереджує увагу на методиці навчання крізь призму змістових ліній Державного стандарту початкової освіти, враховуючи вимоги сьогодення. К. Пономарьова розкриває сутність компетентнісного підходу та шляхи його реалізації на уроках української мови [7].

С. Дубовик характеризує педагогічні умови організації мовленнєво-творчої діяльності молодших школярів на уроках української мови, з-поміж яких: організація на уроці рідної мови особистісно зорієнтованої взаємодії учителя з учнями; застосування технології побудови навчання як цілісного творчого процесу, яка допомагає забезпечити самостійну активність учнів у процесі навчально-творчої мовленнєвої діяльності; системність мовленнєвої роботи з учнями в умовах творчорозвивального середовища; організація творчорозвивальної діяльності учнів початкових класів на основі збагачення емоційно-чуттєвого та комунікативного досвіду [3, с. 15].

Н. Голуб акцентує увагу на виокремленні таких принципів, які увиразнюють зміст компетентнісного й діяльнісного підходів: мотиваційного забезпечення навчального процесу; текстоцентричний; ціннісного орієнтування; життєвої доцільності й дієвості знань; активізації пізнавальної діяльності учнів; спрямування навчання на всебічний та гармонійний розвиток; співробітництва й взаємної підтримки; активності особистості; індивідуалізації;

органічної єдності людини, мовлення і процесу навчання [2, с. 113].

Активізувалися дисертаційні дослідження з проблеми методики навчання української мови у початковій школі. Н. Сіранчук на основі проведеного наукового пошуку розроблено цілісну методичну систему формування лексичної компетентності в учнів початкових класів. Дослідницею виокремлено чотири рівні методичної градації вправ: 1) за типом завдань, які розв'язуються учнями в процесі вивчення слова і тексту; 2) за ступенем складності завдань і дидактичного матеріалу; 3) за обсягом дидактичного матеріалу; 4) за методами і прийомами їхнього презентування [10, с. 363].

Наукові засади інклюзивної освіти сформульовані у дослідженнях А. Колупаєвої, О. Таранченко (соціокультурний аспект, історичне підґрунтя, міжнародне та національне нормативно-правове забезпечення). Науковцями обґрунтовується доцільність упровадження диференційованого викладання, що передбачає створення навчального середовища та організацію навчального процесу таким чином, щоб забезпечити успішне опанування дітьми з різними освітніми потребами (з порушеннями психофізичного розвитку, учнями з обдарованістю, школярами з різних культур) курикулуму [5, с. 85].

Отже, настає необхідність у з'ясуванні низки завдань: організація навчання української мови на сучасному етапі; визначення моделей співпраці вчителя й асистента вчителя; добірка методів навчання.

Формулювання цілей статті. Мета статті полягає у з'ясуванні сучасних підходів до навчання української мови у початковій школі.

Виклад основного матеріалу дослідження. Сучасні підходи до навчання української мови у початковій школі досліджуються нами у процесі професійної діяльності у закладі вищої освіти. Наукове цілеспрямоване вивчення цього питання, спостереження за діяльністю учителів початкової школи та асистентів учителя, бесіди під час організації педагогічних практик, різностороння тісна співпраця у рамках науково-практичних семінарів дає можливість виокремити проблеми, на які слід акцентувати увагу у процесі підготовки майбутніх фахівців початкової освіти.

У першу чергу, треба урахувати, що Державний стандарт початкової освіти мовно-літературної освітньої галузі спрямовує освітню діяльність на інтеграцію у навчання української мови та читання. У пункті 5 вказано, що Державний стандарт передбачає організацію освітнього процесу із застосуванням діяльнісного підходу на інтегрованій основі та з переважанням ігрових методів у першому циклі (1-2 класи) та на інтегровано-предметній основі у другому циклі (3-4 класи) [4]. Він став

основою для створення Типових освітніх програм за ред. О. Савченко та за ред. Р. Шияна. Можемо констатувати той факт, що навчання української мови здійснюється за двома взаємопов'язаними напрямками: лінгвістичному та інтегративно-діяльнісному. Реалізація змістових ліній Державного стандарту галузі здійснюється через навчальні предмети та інтегровані курси: «Українська мова. Навчання грамоти» (1 клас); «Українська мова», «Читання» чи інтегрований курс цих навчальних предметів (2-4 класи).

Для навчання учнів з особливими освітніми потребами Порядком організації інклюзивного навчання у закладах загальної середньої освіти [8] передбачено адаптацію чи модифікацію змісту навчального предмета, що надає можливості врахувати здібності та можливості кожної дитини й забезпечити рівний доступ до освіти. Асистент учителя за рекомендацією Інклюзивно-ресурсного центру має можливість обрати програму навчання української мови для учня з ООП.

Сучасній початковій школі, в якій діють інклюзивні класи, слід взяти до уваги моделі співпраці вчителя й асистента вчителя. У науковій літературі надається їх характеристика. Наприклад, у Пораднику для вчителя за ред. Н. Бібік [6, с.121] розкрито зміст: спільного, паралельного, диференційованого викладання; викладання у команді; один викладає, інший допомагає.

Як показує досвід професійної діяльності, моделі консультування та асистування на уроці української мови дають позитивні результати. Асистент учителя спільно з учителем класу визначають стратегію уроку: формулювання мети, завдань, визначення методів навчання, добірку вправ для формування мовних, мовленнєвих умінь, у тому числі й корекційно-розвиткових. Важливо з'ясувати, які диференційовані завдання сформулювати для виконання, щоб усі діти відчули себе учнівською спільнотою. Ми стоїмо на тих позиціях, що учень з особливими освітніми потребами не повинен відчувати себе відокремленим від колективу під час виконання практичних завдань. Майстерність педагогів полягає в тому, щоб дібрати диференційовані (індивідуалізовані) завдання, об'єднавши школярів в інтерактивні групи.

Асистування вчителю на уроці української мови дає можливість взяти участь іншому педагогу у реалізації окремих завдань. Наприклад, проведення асистентом учителя мовленнєвих, орфоепічних, орфографічних хвилинок на етапі актуалізації опорних знань підсилить його роль в освітньому процесі. Не менш важливого значення набуває робота із визначенням засобів навчання. Як показує досвід роботи, презентації мовного матеріалу, як один із методів навчання, сприяють формуванню предметної компетентності. Учителю й асистенту вчителя слід продумати систему наочностей для

уроку української мови, модернізувати їх зміст. Рекомендуємо у презентаційний матеріал увести предметні малюнки, що надасть можливості включити у навчальний процес усіх учнів. Наприклад, рекомендуючи презентацію на тему «Досліджуємо рід іменника», дібрати не тільки слова, співвідносні з родами іменника, а й предметні малюнки.

Ключовим питанням сучасного уроку української мови є вибір методів навчання. Ученими-дослідниками, учителями-практиками розроблено й апробовано низку інноваційних методів навчання (інтерактивних, проєктних, ігрових, методів технології критичного мислення, практичних вправ й завдань та інших). Для учнів спеціальних закладів освіти, у тому числі з інклюзивним освітнім середовищем, рекомендуються такі методи навчання, які формують мовні, мовленнєві та інші компетентності (Методика Нумікон, Глена Домана, Тан-Содерберга, палички Кюізенера та інші). Їх різноманітність ставить перед учителем початкових класів завдання дібрати ті, що сприятимуть ефективному оволодінню українською мовою. На наш погляд, вибір методу навчання має бути спрямований на:

- 1) формування ключових та предметних компетентностей у взаємозв'язку;
- 2) засвоєння мовних явищ на основі їх дослідження, порівняння, узагальнення;
- 3) взаємозв'язок мови й мовлення, мовлення й мислення;
- 4) оволодіння медіаосвітою у межах програмових вимог;
- 5) розвиток усіх чотирьох видів мовленнєвої діяльності: аудіювання, говоріння, читання, письмо;
- 6) соціалізацію особистості через застосування компетентнісно орієнтованих завдань;
- 7) розвиток національно-мовленнєвої особистості, формування демократичних та загальнолюдських цінностей.

Наше дослідження показує, що застосування текстоцентричного методу навчання сприяє засвоєнню української мови на всіх її рівнях. Окрім того, текст несе різноманітну інформацію: про історію нашої країни, її сьогодення, про оточуючий світ, природу, роль людини в ній тощо. Він забезпечить інтеграцію на уроках української мови та читання.

Висновки. У статті нами окреслено сучасні підходи до навчання української мови. Визначено пріоритети, які сформульовані Концепцією Нової української школи, Державним стандартом початкової освіти до оволодіння українською мовою; зацентровано увагу на інноваціях у галузі освіти, з-поміж яких – навчання в інклюзивних класах.

Перспективу подальших досліджень вбачаємо у деталізації методів навчання української мови та визначенні педагогічних умов, що сприятимуть ефективності їх застосування.

БІБЛІОГРАФІЧНИЙ СПИСОК:

1. Вашуленко М. С. Нова українська школа: методика навчання інтегрованого курсу «Українська мова» у 1-2 класах закладів загальної середньої освіти на засадах компетентнісного підходу: навч.-метод. посіб. К.: Видавничий дім «Освіта», 2019. 192 с.
2. Голуб Н. Б. Концептуальні засади сучасної методики навчання української мови в загальноосвітній школі. *Український педагогічний журнал*. 2015. № 1. С. 107-118.
3. Дубовик С. Організація навчальної мовленнєво-творчої діяльності молодших школярів на уроках української мови. *Початкова школа*. № 8, 2016. С. 15-20.
4. Державний стандарт початкової освіти. Затверджено Постановою Кабінету Міністрів України від 21 лютого 2018 р. № 87. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/87-2018-%D0%BF#Text>
5. Колупаєва А.А., Таранченко О.М. Інклюзивна освіта: від основ до практики: [монографія] / А.А. Колупаєва, О.М. Таранченко К. : ТОВ «АТОПОЛ», 2016. 152 с.
6. Нова українська школа: poradnik dla vchytelja / za zag. red. Н. М. Бібік. Київ: Літера ЛТД, 2018. 160 с.
7. Пономарьова К. Реалізація компетентнісного підходу в навчанні молодших школярів української мови. *Початкова школа*, 2010, № 12. С. 49-52.
8. Порядок організації інклюзивного навчання у закладах загальної середньої освіти. Постанова Кабінету Міністрів України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/957-2021-%D0%BF#Text>
9. Про освіту. Закон України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2145-19#Text>
10. Сіранчук Н.М. Формування лексичної компетентності в учнів початкових класів на уроках української мови: дис. ... д-ра пед. н., спец.: 13.00.02 «Теорія та методика навчання (українська мова)». Київський університет імені Бориса Грінченка. Київ, 2018. 428 с.